

Agnieszka Hawrylewicz-Łuka

ORCID: 0000-0003-0725-2916

agahawrylewiczluka@wp.pl

Akademia Nauk Stosowanych Mazovia w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych**Mariusz Mioduski**

ORCID 0000-0001-8636-3678

mariuszmioduski@wp.pl

Mazowiecki Szpital Wojewódzki
im. św. Jana Pawła II w Siedlcach**Lekarskie społeczności małych ojczyzn**Witold Okniński, *Leczyli nie tylko siedlczan.**Słownik biograficzny siedleckich lekarzy XX wieku,*

Miejska Biblioteka Publiczna w Siedlcach, Siedlce 2023, ss. 370

DOI: 10.34739/doc.2024.21.15

Na osobach wykonujących zawód lekarza spoczywa wielka odpowiedzialność za zdrowie i życie ludzi¹. Tylko osoby empatyczne, zaangażowane i pracowite, które legitymują się fachową wiedzą i umiejętnościami, są gwarantem najlepszej opieki medycznej dla swoich pacjentów. Praca lekarza to nie tylko wykonywanie szablonowych czynności, ale także wsparcie i troska o podopiecznych w ich najtrudniejszych chwilach. Wielu autorów podejmowało próby scharakteryzowania środowiska lekarskiego w systemie globalnym, jak i regionalnym. Ujmowano to w kontekście zarówno instytucjonalnym, jak i indywidualnym². W nurt rozważań dotyczących perspektywy

¹ Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, Dz.U. 2023, poz. 1516; Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, Dz.U. 2024, poz. 799.

² Cf. A. Wojtczak, *Zdrowie publiczne wyzwaniem dla systemów zdrowia XXI wieku*, Warszawa 2009; M. Makara-Studzińska, *Komunikacja z pacjentem*, Lublin 2012; R. Tyimiński, *Prawa i obowiązki lekarzy w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2016; Z. A. Judycki, *Lekarze polskiego pochodzenia w świecie. Popularny słownik biograficzny*, Kielce 2020; *Współczesne wyzwania zdrowia publicznego. Wybrane zagadnienia*, red. J. Pinkas, Warszawa 2021.

lokalnej ukazanej w aspekcie indywidualnych doświadczeń wpisuje się książka Witolda Oknińskiego *Leczyli nie tylko siedlczan. Słownik bibliograficzny siedleckich lekarzy XX wieku*, wydana przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Siedlcach³.

Siedlce to miasto na prawach powiatu, położone we wschodniej części województwa mazowieckiego. Zamieszkuje je ok. 78 tys. mieszkańców⁴. Pierwsza informacja o tej miejscowości pochodzi z 1448 r. Prawa miejskie nadał Siedlcom król Zygmunt I Stary w 1547 r. Szczególny wpływ na rozwój miasta mieli w XVII-XVIII wiekach Kazimierz Czartoryski i Aleksandra Ogińska, którzy nadali miastu współczesny kształt architektoniczny oraz wzniesli budowle funkcjonujące do dzisiaj i stanowiące ważne symbole przeszłości współczesnych Siedlec. Po III rozbiorze Polski miejscowość przypadła Austrii, w 1809 r. weszła w granice Księstwa Warszawskiego, a od 1815 r. przez 100 lat funkcjonowała w Imperium Rosyjskim. Wraz z rozwojem przestrzennym i ludnościowym miasta rozwijała się jego infrastruktura. Wiarygodne przesłanki wskazują, iż usługi medyczne świadczone były w nim od najdawniejszych czasów. Pierwsze szpitale i ośrodki zdrowia powstały w XIX wieku. W następnych dziesięcioleciach ulegały dalszemu rozwojowi⁵, zarówno w niepodległej Polsce, po I wojnie światowej, jak i po zakończeniu okupacji hitlerowskiej (1939-1944), która przyniosła ogromne straty zarówno ludnościowe, jak i w infrastrukturze. Szczególnym impulsem rozwoju było powstanie w 1975 r. województwa siedleckiego⁶. Transformacja społeczno-polityczna i gospodarcza kraju z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przyniosła istotne zmiany w zakresie funkcjonowania miasta. Był to nie tylko wzrost samorządności, rozwój inicjatyw gospodarczych, ale także upadek wielkich zakładów pracy oraz

---

³ W. Okniński, *Leczyli nie tylko siedlczan. Słownik biograficzny siedleckich lekarzy XX wieku*, Siedlce 2023.

⁴ *Najważniejsze statystyki GUS dla miasta Siedlce*, <https://miasto-siedlce.geoportalkrajowy.pl/statystyki-gus> (data dostępu: 30.06.2024).

⁵ Cf. A. Winter, *Dzieje Siedlec 1448-1918*, Warszawa 1968. Należy zauważyć, iż szpitale wielokrotnie spełniają znacznie szerszą rolę niż tylko związaną z ochroną zdrowia. Stanowią one element miastotwórczy, gdyż przyciągają szereg kategorii pracowników, a wokół placówki tworzy się bardzo szeroka sfera usług. Wpływa to pozytywnie na rozwój gospodarczy. W szpitalach tworzone są także kaplice do zaspokajania potrzeb religijnych pacjentów. Prawdopodobnie pierwszym przypadkiem ulokowania świątyni w siedleckim szpitalu było uruchomienie w 1837 r. cerkwi pw. Św. Spirydona z Trymitus przy ul. Pałacowej w Siedlcach (szpital funkcjonował w tym miejscu od 1832 r.).

A. Bobryk, I. Kochan, *Prawosławie w Siedlcach*, Siedlce 2007, s. 35-36.

⁶ Cf. *Siedlce 1448-1995*, red. E. Kospath-Pawłowski, Siedlce 1996.

reforma podziału administracyjnego Polski, w wyniku której z dniem 1 stycznia 1999 r. przestało istnieć województwo siedleckie. Niemniej miasto nadal pozostało ważnym centrum gospodarczym, kulturalnym, edukacyjnym czy medycznym o znaczeniu regionalnym⁷. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż funkcjonowanie ochrony zdrowia znajdowało się na marginesie badań w których znacznie większą uwagę zwracano na nauczycieli, kolejarzy, wojskowych, policjantów, polityków, duchownych czy działaczy kultury⁸. Dlatego można stwierdzić, iż Witold Okniński swoją pracą wypełnił istotną lukę badawczą⁹.

Podkreślić należy, iż tematyka historii polskiej medycyny poruszana była w wielu publikacjach. Jedną z ciekawszych pozycji w tym zakresie jest chociażby trzytomowa publikacja *Dzieje medycyny w Polsce*, której redaktorem i współautorem jest profesor Wojciech Noszczyk, wieloletni kierownik Katedry i Kliniki Chirurgii Akademii Medycznej w Warszawie. Profesor podjął się wyzwania stworzenia zespołu redakcyjnego, składającego się z pasjonatów medycyny, którzy dostali trudne zadanie przybliżenia czytelnikom historii medycyny w Polsce. W tej obszernej publikacji wskazano kierunki rozwoju i osiągnięć naukowych polskiej medycyny. Przedstawiono również równoległe patriotyzm, humanizm, kulturę oraz gamę szerokich zainteresowań polskich lekarzy. Jednocześnie zwrócono uwagę na szereg organizacji, stowarzyszeń, zrzeszających polskich lekarzy. Autorzy skoncentrowali się przede wszystkim na opisie rozwoju medycyny w kolejnych okresach historycznych w poszczególnych regionach kraju. Dali obraz, w jakim tempie rozwijały się wybrane specjalizacje, niektóre uczelnie i katedry. Oczywiście wskazali oni i wspomnieli

---

⁷ A. Bobryk, B. Stelingowska, *Dzieje najnowsze Siedlec*, [w:] *Siedlce 1448-2007*, red. E. Kospath-Pawłowski, Siedlce 2007, s. 540-601.

⁸ Cf. *V wieków dziejów Siedlec*, red. D. Grzegorzczuk, P. Matusak, Siedlce 2011.

⁹ Witold Okniński jest zasłużonym badaczem regionalistą, który swoje analizy dotychczas poświęcał przede wszystkim prawnikom funkcjonującym w Siedlcach. Z dotychczasowych jego publikacji można wskazać m.in.: A. Bereza, W. Okniński, *Sądownictwo siedleckie, Tradycje i współczesność*, Warszawa 2010; W. Okniński, D. Sowińska, *Sędziowie i prokuratorzy siedleckiego okręgu sądowego w latach 1917-1950*, Siedlce 2013; W. Okniński, *Sąd Apelacyjny w Warszawie 1917-1950*, Warszawa 2015; W. Okniński, *Adwokaci siedleccy: o patronach, adwokatach przysięgłych, adwokatach i obrońcach sądowych*, Siedlce 2015; L. Krzyżanowski, W. Okniński, *Temida wyemancypowana? Słownik biograficzny kobiet – sędziów, asesorów i egzaminowanych aplikantów w międzywojennym sądownictwie polskim*, Sopot 2018; W. Okniński, *Adwokaci siedleccy: o patronach, adwokatach przysięgłych, adwokatach i obrońcach sądowych. Suplement*, Siedlce 2019.

o wielu ważnych nazwiskach, zasłużonych dla polskiej medycyny¹⁰. Zaprezentowane w tej trzytomowej publikacji sylwetki polskich lekarzy wskazują skalę osiągnięć naukowych na arenie krajowej i międzynarodowej. Podobnie jak uczynił to Witold Okniński w swoim słowniku bibliograficznym, ukazując jak cenne zasługi wnieśli w bezpieczeństwo zdrowotne mieszkańców i rozwój miasta siedlecki lekarze. Niezależnie, czy analizowana jest skala globalna, czy regionalna to ich zadania i funkcje społeczne są niezmiernie ważne dla społeczeństwa.

Polscy naukowcy od wieków zapisywali się w dziełach przełomowych odkryć z zakresu nauk przyrodniczych i medycznych. Niepodważalne zasługi takich naukowców jak Mikołaj Kopernik, Maria Skłodowska-Curie, Wojciech Oczko, Zbigniew Religa, Józef Struś, Józef Czerniakowski, Ludwik Karol Teichmann, Ludwik Antoni Rydygier czy Kazimierz Funk miały istotne znaczenie dla medycyny w Polsce i na świecie. Zmieniali oni losy świata nauki, a ich dokonania niejednokrotnie stanowiły podwaliny pod dalszy rozwój medycyny. Polscy badacze, naukowcy, medycy zapisali się na kartach historii świata w wieloraki sposób: teoria heliocentryczna, odkrycie polonu (nazwanego tak na cześć kraju pochodzenia badaczki, która odkryła ten pierwiastek) i radu, podjęcie badań nad witaminami, wybitne innowacyjne operacje chirurgiczne, to tylko niektóre z wielkich dzieł. Polska myśl medyczna jest nieustannie aktywna, a spuścizna polskich medyków – ogromna. Jako naukowcy w zakresie medycyny i nauk przyrodniczych posiadamy na świecie wielkie uznanie. Dorobek w zakresie nauk medycznych, jaki pozostawili po sobie przedstawiciele sztuki lekarskiej na przełomie ostatnich stuleci stanowi bardzo obszerny materiał. Polscy lekarze zawsze charakteryzowali się odwagą, wysoką inteligencją i gruntownym przygotowaniem do pełnienia tak odpowiedzialnej funkcji społecznej, jaką jest dbanie o zachowanie zdrowia pacjentów. Nowatorskie metody leczenia, wdrażanie nowych procedur medycznych, opisy charakterystycznych objawów czy całych jednostek chorobowych oraz szczepionki, badania laboratoryjne czy badania krwi to tylko niektóre z zakresu zainteresowań, jakie rozwinęli polscy naukowcy dziedzin medycznych i przyrodniczych. Byli oni niewątpliwymi prekursorami reprezentowanych

---

¹⁰ *Dzieje medycyny w Polsce. Od czasów najdawniejszych do roku 1914*, T. 1, red. W. Noszczyk, Warszawa 2015; *Dzieje medycyny w Polsce. Lata 1914-1944*, T. 2, red. W. Noszczyk, J. Supady, Warszawa 2015; *Dzieje medycyny w Polsce. Lata 1944-1989*, T. 3, red. W. Noszczyk, Warszawa 2016.

dziedzin nauk medycznych i przyrodniczych. Ich badania pozwoliły na rozwój medycyny w nieznanym dotąd kierunku i pomimo upływu czasu pozostają aktualne i są stale wykorzystywane w klinicznej praktyce¹¹.

Ciekawym wątkiem, jaki warto podkreślić przy okazji analizy lekarskich społeczności jest kwestia kobiet. Przez całe stulecia funkcjonowały one na marginesie medycyny. Mogły realizować się co najwyżej w roli akuserek. Można nawet spotkać takie twierdzenia, jak Anny D. Wood, która uważa, iż cała dyscyplina naukowa medycyny była zbudowana na „zawołowanej, jednak agresywnie nieprzyjemnej męskiej seksualności i wyższości”¹². Od XVIII- XIX wieku, kiedy to nieliczne reprezentantki płci żeńskiej rozpoczęły swoją praktykę lekarską oczywiście napotykały na potężny opór środowiska męskiego. „(...) wytaczano im procesy, rozpuszczano plotki o ich nieudolności, podważano wiedzę, wyśmiewano, nawet stawiano przed inkwizycją i ekskomunikowano. (...) Nagonka ta, trwająca przez całą epokę nowożytną, szczególnie widoczna była we Francji, Niemczech oraz Anglii, gdzie wierzono jedynie w „opatentowaną mądrość”¹³. Należy tu przypomnieć, iż pionierką z dyplomem lekarskim była Dorothea Christiana Erxleben, która jako pierwsza kobieta na świecie w 1754 roku ukończyła uniwersytet w niemieckim Halle z tytułem doktora nauk lekarskich¹⁴. Natomiast za pierwszą kobietę, która praktykowała medycynę na ziemiach polskich, jako lekarka chorób kobiecych i pediatrii, uznaje się Annę Tomaszewicz-Doborską. Studia medyczne odbyła ona w Zurychu, a pracę doktorską obroniła w roku 1877 w Petersburgu¹⁵.

Historie polskich lekarzy na przełomie wieków to fascynujący zbiór odkryć naukowych, karier, opisów życia rodzinnego, codzien-

---

¹¹ Sz. Ciuk, *Polscy lekarze i ich wkład w światową medycynę*, <https://historia.org.pl/2014/08/29/polscy-lekarze-i-ich-wklad-w-swiatowa-medycyne/> (data dostępu: 20.02.2024). Cf. R. Gutt, *Krótki zarys dziejów nauki o krwi*, Warszawa 1970; J. Herman, *Historia neurologii polskiej*, Wrocław 1975; S. Konieczna, *Wkład polskich lekarzy XIX w. w światową neurologię*, Gdańsk 2012.

¹² A. Zaprutko-Janicka, *Pierwsze lekarki w historii. Co musiały znosić, by pozwolono im praktykować medycynę?*, <https://wielkahistoria.pl/pierwsze-lekarki-w-historii-comusiały-znosic-by- pozwolono-im-praktykowac-medycyne/> (data dostępu: 20.02.2024).

¹³ Ibidem.

¹⁴ D. Jolkiewicz, *Kobiety w naukach medycznych wczoraj i dziś*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2011, nr 2, s. 36.

¹⁵ E. Tylińska, *Droga do kariery akademickiej kobiet na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX w.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2003, nr 3/4, s. 155-161. Kobietami, które najwcześniej, gdyż od 1910 r., praktykowały medycynę w Siedlcach, po uzyskaniu dyplomu w Genewie, były Maria Józefa Rytel oraz Zofia Zieleniewska-Stefanoff. Pracowały one na oddziale ginekologiczno-położniczym. W. Okniński, *Leczylili nie tyłko...*, s. 268-270, 359-360.

nych trosk i leczenia ludzi. Za każdym lekarzem stoją setki, tysiące uratowanych i wyleczonych chorych. Zdarzają się również porażki i niepowodzenia. Przebieg pracy zawodowej czy życie prywatne to bardzo ciekawe socjologicznie obszary, które są warte zainteresowania i pokazywania. Mogą stanowić inspirację dla młodych pokoleń w dobie kryzysu autorytetów.

Praca autorstwa Witolda Oknińskiego jest syntetyczną publikacją, która w sposób biograficzny opisuje kolejne postacie ze środowiska siedleckich lekarzy. Jak stwierdza autor, „Przystępując do zbierania materiałów do książki, założyłem, że skoncentruję się na lekarzach pracujących w Siedlcach w XX wieku. Zatem przesłanką zaliczenia kogoś do grona siedleckich lekarzy była dłuższa lub krótsza praktyka lekarska sprawowana w tym mieście, a nie Siedlce jako miejsce urodzenia. Jak w każdej regule i tu są wyjątki. W Słowniku ująłem biogramy wybitnych lekarzy, profesorów medycyny i zarazem praktyków-klinicystów, którzy urodzili się w Siedlcach, ale ordynowali w Warszawie, nie zrywając kontaktów z miejscem urodzenia”¹⁶. Na 371 stronach autor umieścił historie 197 osób. Życiorysy, opowiadania, przebieg kariery zawodowej oraz niejednokrotnie wzmianki z prywatnego życia dają czytelnikowi możliwość płynnego i zbiorczego poznania sylwetek prezentowanych lekarzy.

W publikacji *Leczyli nie tylko siedlczan. Słownik bibliograficzny siedleckich lekarzy XX wieku* możemy znaleźć na przykład historię Zbigniewa Bolesława Tyczyńskiego, urodzonego w 1937 roku w Warszawie. Wybitnego siedleckiego neurologa, ordynatora, człowieka zaangażowanego w pracę wielu jednostek publicznej ochrony zdrowia. Jego biografia daje obraz losów ludzkich tamtej epoki, konieczności migracji, mobilności, otwartości na zmiany. Wskazuje na ciekawość życia, łaknienie zdobywania i poszerzania wiedzy oraz pokazuje determinację i konsekwencję w dążeniu do celu. To wzór godny naśladowania¹⁷. Kolejnym przykładem empatii i pracowitości jest biografia Krystyny Kuźniarskiej-Komoń, która była siedleckim laryngologiem. Działała na terenie miasta Siedlce oraz powiatów: węgrowskiego, sokołowskiego, łosickiego i łukowskiego. Była człowiekiem wielkiego serca, podjęła trud konsultowania i leczenia bezpłatnie dzieci z Domu Dziecka, prowadzonego wówczas przez siostry zakonne¹⁸. Tacy leka-

---

¹⁶ Ibidem, s. 7.

¹⁷ Ibidem, s. 320-322.

¹⁸ Ibidem, s. 171-173.

rze to bohaterowie w tych małych ojczyznach. Interesującą postacią kobiety lekarza regionu siedleckiego była również Krystyna Maria Osińska urodzona w 1948 roku w Krzywośnitach w pow. łosickim. Cieszyła się ona ogromnym zaufaniem wśród pacjentów, z tego też tytułu uzyskała w 2013 roku „Laur Pacjenta”. Była bardzo troskliwym i opiekuńczym lekarzem medycyny rodzinnej. Miała wielkie poważanie w społeczności mieszkańców Siedlec i okolic. Pracowała w wielu jednostkach publicznej i niepublicznej opieki zdrowotnej. Tak mocno zapisała się w sercach mieszkańców, że na mocy uchwały Rady Miasta Siedlce od 2017 roku jedna z siedleckich ulic została nazwana jej imieniem¹⁹. Są to zwyczajne, niezwykłe historie życia Człowieka, Lekarza.

Celem autora Witolda Oknińskiego w zakresie poruszanej problematyki było przybliżenie sylwetek siedleckich lekarzy. Zostało to ukazane przez pryzmat prywatnych i zawodowych losów prezentowanych postaci, co stanowi również analizę zmian w opiece zdrowotnej na przestrzeni lat. Przedstawienie rozwoju medycyny, wpływu polityki na ochronę zdrowia, specyfiki pracy lekarzy w określonych okresach historycznych to główne wątki omawianej publikacji. Autor nie stosuje układu chronologicznego, postaci prezentowane są w sposób alfabetyczny bez rozróżnienia płci. Organizacja treści ułatwia korzystanie ze słownika oraz prezentuje efektywny system odsyłaczy i indeksów. Struktura alfabetyczna ułatwia szybkie znalezienie interesujących biogramów, a rozbudowany indeks nazwisk dodatkowo wspiera użytkownika w nawigacji po książce. W pracy zostały wykorzystane materiały prywatne opisywanych osób, jak również książki, publikacje, archiwa oraz bazy dokumentacyjne z przebiegu zatrudnienia badanych postaci. Były to głównie źródła pierwotne, takie jak: dokumenty archiwalne, zbiory rodzinne, a w dalszej kolejności przekazy ustne zaczerpnięte od bliskich prezentowanych w książce osób. Autor stosuje przeważnie podejście opisowe, odtwórcze, bez wtrąceń krytycznych i oceniających. Prezentowany styl jest przystępny, choć momentami zbyt suchy, co może odstraszyć mniej zaawansowanych czytelników. Autor w swojej publikacji zachowuje obiektywizm, który stanowi kompilację prezentowanych treści. Przedstawiane wątki porządkują badany obszar oraz charakteryzują działania omawianych postaci. Książka jest bardzo wartościowym źródłem edukacyjnym dla środowiska medycznego, jak i dla szerszej publiczności. Słownik bio-

---

¹⁹ Ibidem, s. 222-224.

graficzny Witolda Oknińskiego jest imponującą publikacją zarówno pod względem objętości, jak i jakości zawartych biogramów. Autor zadbał, by wybór postaci był skrupulatny i dokładny.

Książka ta to fascynująca podróż przez niezwykle losy, historię, poświęcenie i pasję. Autor w sposób poruszający ukazuje ich heroizm, pokazując, że lekarze są nie tylko specjalistami w swoich dziedzinach, ale także niezastąpionymi bohaterami naszego społeczeństwa. Nie zasłynęli oni wielkimi odkryciami w obszarze nauk medycznych czy przyrodniczych, nie wywarli wielkiego wpływu na historię medycyny, są jednak cichymi herosami siedleckiej społeczności. Z pewnością uratowali wiele istnień w codziennej pracy, dali szansę na poprawę komfortu życia swoich pacjentów oraz umożliwili im powrót do zdrowia. Czytelnik zostaje zainspirowany ich nieustanną walką o zdrowie i dobro pacjentów. Ta wyjątkowa książka to literacka oda dla tych, którzy poświęcają swoje całe życie dla dobra innych. Autor mistrzowsko ukazuje ich codzienną walkę z chorobami, niepewnością i przeciwnościami losu. Wskazuje, jak wiele trzeba ofiarować czasu na podnoszenie kwalifikacji, aby sprostać postawionym sobie wysoko celom, aby wykonywać zawód najlepiej, jak się potrafi, pod stałą presją czasu i stawianych przez społeczeństwo wymagań. Czytelnik zostaje wciągnięty w świat ich wyzwań, prywatnych przeżyć, emocji i triumfów, zyskując szacunek dla ich niezwykle poświęcenia. To nie tylko opowieść o medycynie, lecz również hołd złożony ludziom, którzy stają na pierwszej linii w walce o zdrowie i życie, niejednokrotnie poświęcając samych siebie, swoich bliskich dla dobra drugiego człowieka. Jedynym pewnym elementem dyskusyjnym jest marginalne ujęcie zakresu instytucjonalnego funkcjonowania służby zdrowia w Siedlcach. Niemniej nie zmniejsza to rangi i znaczenia publikacji, która wypełniając lukę badawczą stanowi jednocześnie inspirację do dalszych poszukiwań. Niewątpliwie książkę można polecić nie tylko regionalistom, ale także historykom i badaczom socjologii medycyny.

Bibliografia / References

- V wieków dziejów Siedlec*, red. D. Grzegorzczuk, P. Matusak, Siedlce 2011.
Bereza A., Okniński W., *Sądownictwo siedleckie, Tradycje i współczesność*, Warszawa 2010.
Bobryk A., Kochan I., *Prawosławie w Siedlcach*, Siedlce 2007.
Bobryk A., Stelingowska B., *Dzieje najnowsze Siedlec*, [w:] *Siedlce 1448-2007*, red. E. Kospath-Pawłowski, Siedlce 2007.

- Ciuk S., *Polscy lekarze i ich wkład w światową medycynę*, <https://historia.org.pl/2014/08/29/polscy-lekarze-i-ich-wklad-w-swiatowa-medycyne/>.
- Dzieje medycyny w Polsce. Od czasów najdawniejszych do roku 1914*, T. 1, red. W. Noszczyk, Warszawa 2015.
- Dzieje medycyny w Polsce. Lata 1914-1944*, T. 2, red. W. Noszczyk, J. Supady, Warszawa 2015.
- Dzieje medycyny w Polsce. Lata 1944-1989*, T. 3, red. W. Noszczyk, Warszawa 2016.
- Gutt R., *Krótki zarys dziejów nauki o krwi*, Warszawa 1970.
- Herman J., *Historia neurologii polskiej*, Wrocław 1975.
- Jołkiewicz D., *Kobiety w naukach medycznych wczoraj i dziś*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2011, nr 2.
- Judycki Z.A., *Lekarze polskiego pochodzenia w świecie. Popularny słownik biograficzny*, Kielce 2020.
- Konieczna S., *Wkład polskich lekarzy XIX w. w światową neurologię*, Gdańsk 2012.
- Krzyżanowski L., Okniński W., *Temida wyemancypowana? Słownik biograficzny kobiet – sędziów, asesorów i egzaminowanych aplikantów w międzywojennym sądownictwie polskim*, Sopot 2018.
- Makara-Studzińska M., *Komunikacja z pacjentem*, Lublin 2012.
- Najważniejsze statystyki GUS dla miasta Siedlce*, <https://miasto-siedlce.geoportal-krajowy.pl/statystyki-gus>.
- Okniński W., *Adwokaci siedleccy: o patronach, adwokatach przysięgłych, adwokatach i obrońcach sądowych*, Siedlce 2015.
- Okniński W., *Adwokaci siedleccy: o patronach, adwokatach przysięgłych, adwokatach i obrońcach sądowych. Suplement*, Siedlce 2019.
- Okniński W., *Leczyli nie tylko siedlczan. Słownik biograficzny siedleckich lekarzy XX wieku*, Siedlce 2023.
- Okniński W., *Sąd Apelacyjny w Warszawie 1917-1950*, Warszawa 2015.
- Okniński W., Sowińska D., *Sędziowie i prokuratorzy siedleckiego okręgu sądowego w latach 1917-1950*, Siedlce 2013.
- Siedlce 1448-1995*, red. E. Kospath-Pawłowski, Siedlce 1996.
- Tylińska E., *Droga do kariery akademickiej kobiet na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX w.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2003, nr 3/4.
- Tymiński R., *Prawa i obowiązki lekarzy w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2016.
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, Dz.U. 2023, poz. 1516.
- Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, Dz.U. 2024, poz. 799.
- Winter A., *Dzieje Siedlec 1448-1918*, Warszawa 1968.
- Wojtczak A., *Zdrowie publiczne wyzwaniem dla systemów zdrowia XXI wieku*, Warszawa 2009.
- Współczesne wyzwania zdrowia publicznego. Wybrane zagadnienia*, red. J. Pinakas, Warszawa 2021
- Zaprutko-Janicka A., *Pierwsze lekarki w historii. Co musiały znosić, by pozwolono im praktykować medycynę?*, <https://wielkahistoria.pl/pierwsze-lekarki-w-historii-co-musialy-znosic-by-pozwolono-im-praktykowac-medycyne/>.